

Merirosvous yhteiskunnallisessa kontekstissaan

■ PAULIINA RAENTO

Angus Konstam: *Piracy. The Complete History*. Osprey, Oxford & London 2008.

Laivakaappaukset Adeninlahdella ja Malakansalmessa tahrivat merirosvojen romanttista ja humorististakin imagoa. Suttuiset moottoriveneistä nousevat kaapparit ovat kaukana Hollywoodin hienojen purjelaivojen komeista kapteeneista, eivätkä he naurata. Afrikan sarven edustalla ja Indonesian saaristossa eletään koruttomasti ja kuollaan nopeasti, kuten on ollut useimpien virkaveljien kohtalona ammatin pitkässä historiassa. Elokuvienviitteellisillä sankareilla ja nykyajan merirosvoilla silti jotain yhteistä, molempia pelätään ja molemmista kirjoitetaan.

Skotlantilainen asiantuntija Angus Konstam on lisännyt mittavaan tuotantoonsa yleiskatsauksen merirosvouksen historiaan. Hän haluaa yhtäältä laajentaa populaarikulttuurin kapeaa käsitystä aiheesta ja toisaalta purkaa siihen liittyviä myyttejä. Hän ryhtyy tähän tehtävään jaotellen alueellisesti merirosvoilun löyhää kronologiaa. Antiikin merirosvoista edetään keskiajan Eurooppaan, josta tarkastelu ulottuu trooppisille vesille maailmankuvan laajetessa globaaliksi. Oman lukunsa teoksen loppupuolella saavat kiinalaiset merirosvot ja heidän alueellisesti vaikutusvaltaiset poliittis-pragmaattiset liittoumansa, mikä on tervetullut laajennus Eurooppa- ja Amerikka-keskeiseen näkökulmaan. Suorasu-

kainen suhde aikoihin ja paikkoihin paljastaa, kuinka merirosvojen suojasatamat ja vaarallisimmat vedet ovat siirtyneet kauppalaivojen pääreittejä, kaupunkien ja valtioiden vaurauden muutoksia ja maailmanpolitiikan suhdanteita seuraten.

Merirosvojen suhde valtioon on kiinnostavan monisyinen. Tätä kuvastavat kaappareiden monet nimitykset, jotka Euroopan valtakielisissä erittelevät heidän asemaansa. Monet merenkävijät ryöstivät sotivan kruunun kirjallisella luvalla vihollisaluksia ja vaurastuvia rannikkokaupunkeja, joista saadusta saaliista lisensoija otti osansa. Sodan päättyessä luvat mitätöitiin, toimintaansa jatkaneet julistettiin lainsuojattomiksi ja kiinni napautut mestattiin näyttävästi. Tilanne kuitenkin saattoi muuttua nopeasti uuden kansainvälisen selkkauksen puhjetessa; mestauslavan sijasta menttiin taas merelle. Geopoliittisissa toimeksiannoissa ansioituneimmat ryöstäjät aateloitiin ja he saivat kuninkaallisia etuoikeuksia. Esimerkiksi Sir Francis Drake, espanjalaisia aluksia 1500-luvulla terrorisoinut ”merikoira”, hankki kuningatar Elisabeth I:lle huimia rikkauksia ja oli aikansa superjulkis. Hallitsijan tahtoon taipumattomat saivat julkisen teloituksen, jonka jälkeen heidän ruumiinsa häpäistiin paloittelemalla, ravuille syöttämällä tai hautaamalla nimettömään hautaan.

Merirosvous on ohjannut myös valtioiden sisäistä alueellista kehitystä ja paikallista maisemaa. Esimerkiksi Havanna, joka vaurastui espanjalaisen Amerikan laivareittien keskussatamana, linnoitettiin koko Karibian suojatuimmaksi kaupungiksi toistuvan ryöstelyn ja

valtausyritysten seurauksena. Toisaalla Kuubassa kärsittiin eurooppalaisen tuontitavaran, afrikkalaisien orjien ja pääoman puutteesta. Ratkaisuksi keksittiin alue- ja paikallishallinnon ja merirosvojen liitto. Salakuljetus hyödytti molempia, sillä asukkaat saivat kaipaamiin hyödykkeitä ja kansainvälisiä kontakteja, rosvot suoja, elintarvikkeita ja apua alustensa huoltoon. Lisäksi ohi kulkevien laivojen ryöstely oli vaivattomampaa kuin linnoitettuihin kaupunkeihin hyökkääminen tai yhteenotot avomerellä. Toimeliaimmat suojasatamat, esimerkiksi Bayamo Itä-Kuubassa 1600-luvulla, kasvoivat alueelliseksi vastarinnan keskuksiksi, jotka ammensivat tästä perinteestään itsenäisyys- ja vallankumoussodissa kolmisensataa vuotta myöhemmin.

Teos palkitsee politiikasta kiinnostuneen lukijan myös käydessään keskustelua merirosvojen sisäisestä hallintokäytännöstä, joka kehittyi 1600-luvulla ja oli ajan oloihin nähden huomattavan ”demokraattinen”. Miehistöt valitsivat upseerinsa ja laivoille laadittiin säännöt, jotka mahdollistivat siedettävän yhteiselon ahtaissa ja väkivallan kyllästämissä oloissa. Säilyneet kirjalliset dokumentit ottavat erityisen huolellisesti kantaa saaliin jakamiseen ja eriaisteisista vammautumisista maksettaviin korvauksiin, mikä varmisti työssään onnistuvalle miehistölle palkan ja alkeellisen sosiaaliturvan. Eräs 1720-luvulla laadittu yksityiskohtainen sopimus säätää myös äänestämisen ja riitojen ratkaisemisen tavasta, kynttilöiden sammuttamisen ajasta sekä juopottelusta tämän jälkeen ja aseiden huoltamisesta. Dokumentissa myös kielle-

tään rahapelaaminen sekä naisten ja lasten tuonti laivalle. Kiinnostava yksityiskohta on pykälä muusikoiden työajasta: he ”lepäävät sapattina, mutta muina kuutena päivänä ja yönä” kukaan ei saa erivapauksia. Populaarikulttuurissa korostuva kuva viinin, laulun ja naisten kyllästävästä elämäntavasta pitäne siis jossain määrin paikkansa. Kysymys oli kuitenkin ensisijaisesti työn tarkoituksenmukaisesta organisoinnista: monien muiden asiantuntijoiden tavoin Konstam pitää taloudellista tehokkuutta motiivina tasaveroisuutta painottavien sääntöjen kirjaamiseen.

Kirjan tietolaatikoissa saavat selityksensä monet yksityiskohdat. Merirosvolipun englanninkielinen nimi *Jolly Roger* on alkuaan huono käännös ranskankielisestä nimityksestä *La Jolie Rouge*, ”sievä punainen”. Vielä 1600-luvulla merirosvolipun väri oli verenpunainen, joka varoitti armottomuudesta. Sitten yleistynyt musta niin ikään uhkasi väkivallalla ja vaaralla. Sekä punaisia että mustia lippuja koristeltiin luiden lisäksi tiimalaseilla ja pikareilla, jotka viittasivat ajan loppumiseen ja odottavan kuoleman tervehtimiseen. Aikalaiset tunsivat yleisesti tämän kuvaston, jolla ryöstettäviä peloteltiin. Tietyt liput yhdistyivät tiettyihin kapteeneihin, joiden valinnat saattoivat olla hyvinkin persoonallisia. Konstamin mukaan populaarikulttuurissa toistuvaa pääkallon ja sääriluiden yhdistelmää muistuttava lippu oli vain 1700-luvulla purjehtineella Edward Englandilla. Hänen lyhyt uransa Länsi-Afrikan rannikolla ja Intian valtamerellä päättyi yksinäiseen köyhyyteen ja kuolemaan Madagaskarilla.

Konstamin kirja herättää huomaamaan, kuinka merirosvous yhä liittyy valtioiden kehitykseen. Tuskin on sattumaa, että kaapparit ovat aktiivisimpia territoriaalisesti hajanaisten, keskushallinnoltaan heikkojen tai jopa romahtaneiden valtioiden lähivesillä. Siksi analyttisempi ote merirosvouksen lähihistoriaan ja nykytilaan olisikin ollut paikallaan aihetta käsittelevissä luvuissa. Asian syvällisempi puiminen olisi sopinut myös sinne, missä sujuva kerronta takertuu henkilöhistorian ja alusten yksityiskohtiin. Kirjoittajan perehtyneisyys laivanrakennuksen hienouksiin tulee selväksi. Toisaalta yksityiskohtien huomaaminen palvelee kirjan kiitettävän monipuolista kuvitusta ja sen tekstitystä.

Merirosvokirjallisuuden laajenevassa valikoimassa Konstamin teos on kelvollinen populaari-tieteellinen vaihtoehto, joka on omiaan herättämään jatkokeskustelua ja houkuttelemaan tutkimuskirjallisuuden pariin.

Kirjoittaja on kulttuurimaantieteen professori Helsingin yliopistossa ja Pelitoiminnan tutkimussäätiön tutkimusjohtaja.